

Restauratie Hooglandse Kerk voltooid

226 „Hij heeft in het kerkgebouw en langs zijn witte muren de wonderse werking van het licht gespeurd. En deze met een nauwkeurigheid, die bij anderen in afschuwelijke droogheid zou verlopen, geschilderde kerken, behoren tot de meest stemmingsrijken, die de architectuurschildering ooit heeft opgeleverd (...).”

Dit is een citaat uit een artikel van dr. H. E. van Gelder, voorkomende in de „Kunstgeschiedenis der Nederlanden” (uitg. W. de Haan; 1963/64). Het bovenstaande slaat op Pieter Jansz. Saenredam (1597-1665), o.m. vermaard als schilder van kerkinterieurs. Aan zijn schilderijen moesten we denken toen we 28 september jl. in Leiden de bijeenkomst bijwoonden waarin, na een 25-jarige restauratie, de Hooglandse Kerk in Leiden weer in gebruik werd genomen. Zoals het interieur van deze machtige kerk er nu weer uitziet, is de overeenkomst met het werk van Saenredam frappant. Tot op zekere hoogte geldt dit trouwens ook voor de kerkinterieurs van Bosboom (19e eeuw). Maar wat ons, na onze eerste indruk van het gerestaureerde interieur, bij een nadere beschouwing zo diep trof, was hoe sterk de in 1978 overleden architect P. van der Sterre, wiens levenswerk deze restauratie is geweest, zijn historische gevoelens heeft laten meespreken. In hoeverre hij daarbij geïnspireerd is door Saenredam kunnen we niet achterhalen, maar onze impressie was gelijk aan dr. Gelder's visie op de kerkinterieurs van deze 17e-eeuwse schilder. Want van der Sterre heeft ook „de wonderse werking van het licht” bespeurd. En naar de woorden van dr. A. J. Lamping – voorzitter van de Centrale Kerkeraad van de Herv. Gemeente van Leiden – uitgesproken tijdens de her-inwijdingsbijeenkomst, heeft Piet van der Sterre bij de restauratie eveneens duidelijk zijn „geestelijke betrokkenheid” getoond.

Het is een machtig stuk werk geweest, waardoor de Hooglandse Kerk geworden is tot een van de schoonste kerkgebouwen, die ons land bezit.

Hoe nietig is de mens in zo'n immense ruimte, die in al haar soberheid zo'n indruk maakt.

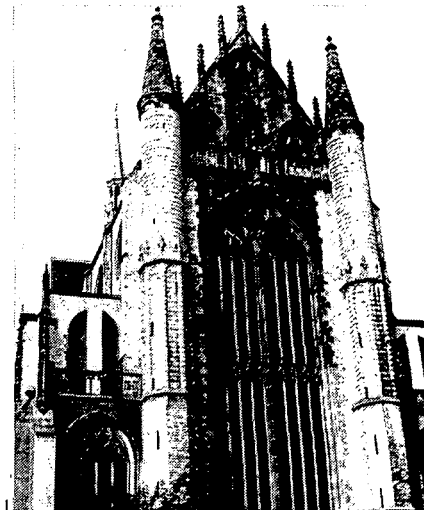
De officiële ingebruikneming geschiedde door de minister van CRM, mev. M. H. M. F. Gardeniers-Berendsen. Hierdoor betrad ze het terrein van haar staatssecretaris Wallis de Vries, maar daarvoor was een goede reden: de minister is namelijk inwoner van Leiden. Zij stelde o.a. met voldoening vast, dat met steun van Monumentenzorg ook de omgeving van de kerk tot nieuw leven is gebracht, daarbij doelende op de restauratie van o.a. de „accijnshuisjes”. De Hooglandse Kerk torent niet (meer) in eenzaamheid uit boven dit deel van de oude Leidse binnenstad. Er is weer één geheel, een levend geheel tot stand gebracht.

Op de plattegrond van Leiden ligt de Hooglandse Kerk wat uitmiddelpuntig, maar dat heeft met de wordingsgeschiedenis te maken. Die gaat, naar een beschrijving van R. J. Spruit, terug tot het begin van de 14e eeuw, toen de Hooglandse Kerk niet meer dan een houten (berderen) kapel was die behoorde tot de parochie van Leiderdorp en die gewijd was aan de vroeg-christelijke martelaar Sint Pancratius. Onder die benaming is de kerk dan ook lange tijd bekend geweest. Al spoedig werd de kapel vervangen door een eenvoudige stenen kerk met een torentje. Vooral de verheffing van de

St. Pancraskerk tot kapittelkerk (1366) heeft de stoot gegeven tot plannen voor een grootse kathedraal, die de op steenworp afstand staande Pieterskerk in alle opzichten ging overtreffen.

In 1377 begon men met de bouw van een monumentale kerk. Achter het bestaande koor werd een nieuw en veel groter koor gebouwd. Toen deze gereed was, brak men de tussenmuur weg, waardoor de lengte van de kerk ongeveer verdubbeld werd. Vervolgens begon men aan de bouw van de zijbeuken. In de naaste omgeving kwamen deftige kannunikenhuizen, een begijnhof (het Mierennesthofje is er een restant van) en een gasthuis (thans museum in het voormalige weeshuis).

In de tweede helft van de 15e eeuw ontstonden plannen voor een nog mooiere kerk. Omstreeks 1480 begon men opnieuw met een vergroting van het koor. In de eerste helft van de 16e eeuw kwam de bouw tot stilstand om niet meer te worden hervat. „Het resultaat is merkwaardig. Het koor en de transepten zijn vrijwel voltooid, in een late gothiek, die in tegenstelling tot het stoere van de oudere Pieterskerk, uitermate speels en verfijnd is. Inwendig wijzen horizontale lijnen reeds op de komende renaissance. Aanzetten van een gewelf, ballustraden en luchtbogen, maar vooral het schip, dat in geen enkele verhouding staat tot de rest van de kerk, wijzen op een plotselinge onderbreking van de bouw. Op het hoogtepunt van de katholieke middeleeuwen werd de kerk met veel pracht en

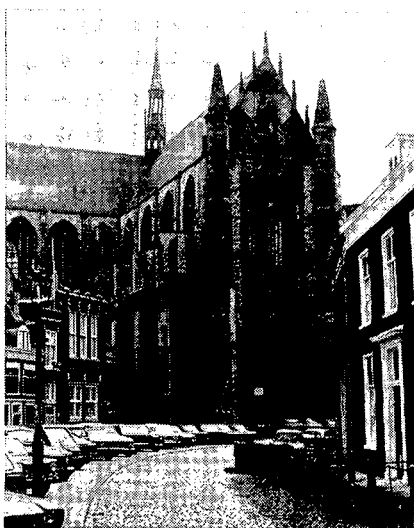
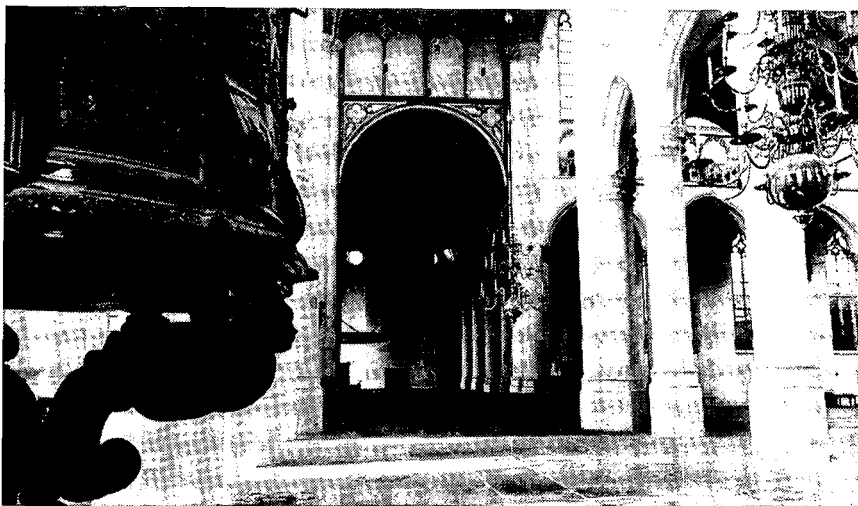
1 MACHTIG, STATIG EN TOCH SIERLIJK: DE HOOGLANDSE KERK IN LEIDEN, DIE NA 25 JAAR RESTAUREREN ONLANGS WEER IN GEBRUIK IS GENOMEN

2 ZUILEN, EEN KROON, EEN HOOG GEWELF, MET LIEFDE VOOR HET DETAIL GERESTAUREERD

3 ...DE WONDERE WERKING VAN HET LICHT"

4 „DEFTIGE“ HUIZEN IN DE NAASTE OMGEVING VAN DE HOOGLANDSE KERK

DE FOTO'S ZIJN ONS BESCHIKBAAR GESTELD DOOR HET AANNEMERSBEDRIJF HURMAN BV, DELFT

praal ingericht." De beeldenstorm maakte daar een einde aan. De woelige geschiedenis van Leiden is ook verder niet aan het aanzien van de Hooglandse Kerk voorbij gegaan. Tijdens de ontploffing van een kruitschip in 1807 liep deze kerk eveneens ernstige schade op, zodat men al dacht aan afbraak. Maar dat heeft men gelukkig achterwege gelaten. Intussen was naar ontwerp van stadsarchitect Van der Helm in 1665 een aan de gotische vormen aangepast portaal onder de oude toren aangebracht. In 1842 bracht men onder het herstelde dak houten stergewelven aan, die de indruk wekken van steen te zijn. Tussen 1877 en 1883 werden onder leiding van architect J. C. Rijk koor en dwarsschip gerestaureerd. W. C. Mulder zette tot 1904 de restauraties voort.

Na de tweede wereldoorlog blijkt het kerkgebouw in zeer slechte toestand te verkeren en zo begon men onder leiding van Piet van der Sterre aan de restauratie, die o.a. als gevolg van geldgebrek een kwart eeuw heeft geduurd. Toen men het omvangrijke werk begon dacht men met 5,5 miljoen gulden te kunnen volstaan. Er was uiteindelijk 17,5 miljoen gulden nodig!

Deze financiële inspanning is alleszins de moeite waard geweest. Leiden in de eerste plaats, maar Nederland in het algemeen kan weer trots zijn op deze oude kerk, die niet alleen voor het godsdienstig beleven een taak kan blijven behouden, maar ook voor maatschappelijke en culturele doeleinden zal worden gebezigd. In alle opzichten dus een levend monument.

Het was vanzelfsprekend dat er in de redevoeringen bij de her-inwijding vele lovende woorden aan het adres van wijlen Van der Sterre zijn gewijd. Zijn geestelijke betrokkenheid bij het omvangrijke restauratiewerk heeft hij, vlak vóór zijn dood, nog éénmaal kunnen tonen door het ontwerpen van een doopvont.

Lovende woorden van mr. B. Plomp, president-kerkvoogd, waren er ook voor de aannemer Hurman te Delft en voor de groep bekwame ambachtslieden, die, geïnspireerd door de architect, deze indrukwekkende restauratie tot stand hebben gebracht. *)

v.d.W.

*) Een aantal historische bijzonderheden zijn ontleend van een artikel van R. J. Spruit.